

султат локалног развоја, да су оригиналне творевине микенске културе, чији се прототип налази у краљевском кругу гробница А и В.

У петом поглављу које се односи на круг гробова који је открио Шлиман, Милонас се углавном највише задржава на проблему параетног прстена плоча око гробова. Уместо Wase-ова решења да је круг параетних плоча постављен тек око 1350 г., или Маринатосова који се залаже за истовременост параетних плоча и гробова, Милонас предлаже средње решење: гробови су првобитно били ограђени, али је тај старији параетни прстен касније президан и то не око 1350 г., већ сто година касније.

Најзначајнији део књиге свакако претставља последње поглавље у коме су изнесени сви значајнији резултати последњег великог открића у историји истраживања Микене — новог краљевског круга гробова (Grave Circle B). Мада дефинитивна обрада овог материјала тек следи, подаци које даје Милонас као и велики број илустрација (47 од укупно 87, колико књига садржи) довољни су да се оцени значај овог открића, важног не само за микенску историју која се сада помера у даљу прошлост, већ и за проучавање уметничких стилова, утицаја са стране и пре свега религије и култа.

Нов круг гробова удаљен 130 м. од лавље капије, налази се непосредно поред Клитемистрине гробнице. Мада је од кружног прстена очуван незнатан део, овај нов круг гробова по облику и начину сахрањивања у њему везује се потпуно за Шлиманов, од којег је нешто старији (МН II и III период). Од двадесет и четири гроба, колико је укупно нађено, нарочито су значајни њих четрнаест, који су за разлику од гробова у Шлиманову кругу обележени словима грчке азбуке. Поред низа значајних налаза у гробовима, једне рељефно украшене стеле нађене *in situ*, нарочито је важно откриће једне маске од електрона у гробу Г. Нажалост околности овог налаза нису тачно познате, тако да и даље остаје нерешен проблем положаја маске у микенским гробовима.

Ово би биле само најзначајније новине које доноси Милонасова књига. Стручњак ће у њој наћи још цео низ нових детаља, интересантних претпоставки и објашњења, као и нарочито занимљивих предлога у вези с религијом и култом. Неке од њих су можда сувише смеле, на пример објашњење микенских теракота као претставе божанства, или преурађене, као теза о пореклу толос-гробова, али поузданост у излагању и повезивању археолошке грађе с легендом и историјом у целини, дају Милонасовој књизи озбиљност и научну уверљивост.

Д. Срејовић, Београд.

EGON BRAUN, *Die Kritik der Lakedaemonischen Verfassung in der Politik des Aristoteles*. Klagenfurt, 1956.

Иако нас од живота и рада великог Стагирина деле двадесет и три века његово огромно дело није ни до дандас довољно проучено. Губитак многобројних његових списа и безброј нејасности и некоректности у сачуваним књигама условили су огромну литературу, на којој раде научници читавог света. Познато је и то како се поводом појединих проблема и питања овог мислиоца одавно воде окршаји и ломе коља многих испитивача. Тако је, на пример, питање катарсе, где су само код нас за последњих двадесетак година написана три значајна научна прилога.

Код Аристотела је врло јасан и видан класни став. Његово обимно, дубоко и свестрано дело, које обухвата готово све гране филозофије и науке, одражава његов став идеолога робовласничке класе, чији је он био моћан заступник и бранилац, нарочито њеног средњег слоја, који је у доба Аристотелово све више пропадао. Отуда је принцип средњег, тзв. златна средина, који се испољио у схватањима многих аутора старе Грчке, толико карактеристичан баш за Аристотела. Тај принцип заступљен је у свим његовим делима, а особито у делима која проучавају људско друштво, као у етици и политици.

Аристотелово гледиште о човеку као друштвеном бићу основа је његове политичке теорије изражене у Политици и Атинском уређењу. Сагласно свом учењу о принципу средњег, он је од три, по њему, позитивна облика државне управе највише волео средњи, тј. владу аристократије, која стоји отприлике у средини између монархије и полиције, владе добре демократије, коју он иначе

као владу разузdanог демоса одбацује заједно с тиранијом и олигархијом. Међу постојећим државним уређењима његова доба он је највише симпатисао спартанско као најистакнутије аристократско уређење у целој Грчкој. Како примећује А. Кроазе (в. његову Историју грчке књижевности, св. IV, изд. 3, стр. 475), изгледа да Аристотел чак сматра аристократију као савршену државну управу, пошто је она средина између монархије и владе многих.

Аустријски научник Егон Браун посветио је свој рад под горњим насловом излагању Аристотелових замери спартанском државном уређењу у Политици ослањајући се на проучавања Б. Свободe (Busolt—Swoboda, Griechische Staatskunde, II, 1926), В. Онкема (Wilhelm Onckem, Staatslehre des Aristoteles in historisch-politischen Umrisen, 1870), П. Голкеа (P. Gohlke, Die Entstehung der arist. Ethik, Politik, Rhetorik, 1944), В. Зикфрида (W. Siegfried, Der Rechtsgedanke bei Aristoteles и друго његово дело Untersuchungen zur Staatslehre des Aristoteles). Аутор у свом излагању даје преглед Аристотелове критике недостатка оног државног уређења које је много привлачило његову пажњу у оквиру његове теорије о држави. Та критика се базира на познатом месту у Политици (II 9).

Аристотел, каже аутор, замера Спартанцима што имају такво законодавство и такво државно уређење које им служи за развијање у ратну сврху, док вежбања не треба да се врше у ратничком духу него из ова три разлога: 1) да сами не бисмо другима робовали, 2) да бисмо имали хегемонију над својим поданицима и 3) да бисмо господарили над онима који су достојни да робују. „Даљи основни недостатак лакедемонског устава Аристотел види у томе што он ставља материјална добра, око којих се човек мучи, изнад врлине“, каже Е. Браун. „Аристотел види срећу у животу како појединачна так и целине у апсолутно савршеној делатности и вежбању врлине“.

Затим се аутор осврће на појединачна Аристотелова излагања у вези с положајем краљева, ефора, савета старца (герусије), с положајем жене у Спарти, са стањем поседа и финансија, хелота и сиситија.

Аристотел замера законодавцу на сужавање краљевске власти помоћу појачавања утицаја ефората. У вези с установом ефора он критикује чињеницу што је сваком Спартанцу, па чак и веома сиромашном, приступачно то знање, што је њихова моћ принудила краљеве да буду демагози. По речима Е. Брауна, Аристотел уопште прави замерку великој моћи ефора који доминирају над свим властима. По Аристотелову мишљењу водећи људи би морали да буду интелигентни и етички обдарени, а власт не треба да буде сконцентрисана у мали број руку, пошто то води гажењу закона.

„Савет старца тек онда би био од користи држави кад би његови чланови били ваљани и довољно васпитани у духу племенитости, мада би и у том случају њихова функција морала бити временски ограничена, пошто се и дух мења с телом,“ наводи Е. Браун Аристотелово мишљење. Критика герусије, како закључује аутор, органски спада у Аристотелово учење о теорији државе.

Прелазећи на положај жене у спартанској држави, аутор подвлачи карактеристично схватање овог филозофа: „Од посебног је интереса Аристотелова критика распуштениости жена, која подједнако шкоди облику лакедемонске државе као и добру заједнице“ (уп. Пол. II, 9, 5). Затим аутор приказује Аристотелов став према жени и њеном односу према мушкарцу, став који је у складу с осталим његовим конзервативним ставовима, например према робовима, приватној својини и др. Грчки филозоф—енциклопедиста замера Спарти „што у њој, бар привремено, владају жене“ и изражава своје мишљење да би и њих требало васпитавати у духу покорвања мушкарцима: „Мушко је по природи јаче од женског; једно од њих влада, а друго је створено да се њиме влада“. Аристотел — каже Е. Браун — и филохрематију Спартанаца доводи у везу са женском слободом и распуштеношћу, те тражи да се и због тога мираз ограничи, а имање да буде једнако и средње величине.

Аристотелова критика у погледу установе хелотства — каже даље писац — састоји се у томе што он замера Спартанцима зашто они дају могућност својим робовима да устају против њих пактирајући са странцима, чим се њихови господари нађу у некој већој невољи. Поводом тога он наводи као пример доброг државног уређења у односу према робовима стање на Криту.

Поводом сиситија, односно фидитија, Аристотелова замерка састоји се у томе што се поменути обичаји не подмирују из државних средстава, као што је случај на Криту, тако да сасвим сиромашни људи не могу давати свој допринос заједничким обедима, а то је услов за учешће у вршењу грађанских права.

Аутор је лепо и прегледно изложио Аристотелова схватања у вези са недостацима спартанског државног уређења према идеалу који је он имао за најбољи облик државе. Али се он није упуштао у то откуда она потичу. А то је требало учинити, јер се баш ту тако изразито види Аристотелов класни став, став идеолога средњих робовласничких слојева атинске државе, као што рекох.

Б. Стевановић, Скопље.

H. KOLLER, *Die Mimesis in der Antike*. Nachahmung, Darstellung, Ausdruck. Bern, Francke, 1954, стр. 235.

Мада је овај рад објављен пре више година, ипак је потребно макар и сада тек упозорити на њ због изванредна значења теме коју обрађује за историју античке естетике и интерпретацију многих места из античке књижевности која су пресудно утицала на доцније схватање у европској књижевности. Књига је посвећена испитивању основа и извора теорије мимесе, при чему аутор долази до новог резултата да је мимеса технички термин и у тој својој најстаријој употреби везан је са игром и то оргијастичком игром и музиком (исп. *Нутт. in Apoll.* 163 и др.). Тај технички термин и нема првобитно значење „подражавања“ већ „претстављања“ и „израз“ (*Darstellung, Ausdruck*). Таква теорија музике и игре јавља се у Питагорејаца 5-ог века и у Дамона, те утиче на Горгiju, остале софисте и Демокрита, да би доцније у Платона била примењена и на поезију (*Rep.* III 392 и д.) па је постепено њено проширивање од мимесе игре преко мимесе језика довело и до измене њена значења у *Десетoj књизи Државе* Платонове где тек добива значење „подражавања“. Не треба истичати значај ових закључака уколико су поуздани за разумевање и превођење многих места у Платона и нарочито Аристотелове *Поеишке* у којој је, како је настојао да покаже Koller, термин *mimesis* употребљен у старијем свом значењу. Неки су преводиоци и испитивачи већ раније казивали да се Аристотелово „подражавања“, тј. термин *mimesis* има схватити много шире но што се то обично чини (нпр. X. С. Бучер, Џејн Харисон, у нас П. Поповић и М. Н. Ђурић, који Поповићев рад доноси у предговору трећег издања свога превода *Поетике*). Није, међутим, раније постојала таква студија о термину *mimesis* која би показивала да основно и првобитно значење тога термина уопште и није „подражавања“. Иако, према томе, Колерово откриће није потпуно неочекивано, оно је ипак ново, јер је радикално решење запажених тешкоћа при интерпретацији Аристотелова термина *mimesis*. То решење у двама деловима књиге, једном посвећеном изворима теорије (9—121) и другом систематском (125—209), добило је у многоме, ако не и у сваком детаљу и области, образложење и документацију. Ако је притом пишчева интерпретација на неком месту можда одвише понета новим открићем (исп. J. Tate, *The Class. Rev.* N. S. V 1955), то му се обзиром на значај тога открића не може замерити.

Главни резултат његова рада, међутим, тешко се може занемарити (исп. *Rev. Phil.* 29, 1955, 277, Louiss, *Class. Rev.* 5, 1955, 258 Tate, *Am. Journ. of Philol.* 26, 1955, 446 Hoerder, *Rev. d. ét. Gr.* 68, 1955 383 Irigoïn) и поред оштрог али усамљеног покушаја критике I. Verdenius-a (*Mnemosyne* S. IV Vol. X, 1957, 254).

М. Флашар, Београд.

LEIF BERGSON, *L'épithète ornementale dans Eschyle, Sophocle et Euripides*. Lund, Ohlsson 1956, стр. 213.

Рад L. Bergs-она попуњава једну знатну празнину у веома обимној литератури о језику и стилу трију великих трагичара у којој је досада недостајала модерна монографија којој би главни предмет испитивања била *epitheta o n a n t i a*. Ово је можда и тиме условљено што неки стручњаци и данас сматрају, како је то чинио већ Дионисије из Халикарнаса (*De comp. verb.* 22, 148—151), да